



THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sünbülzâde Vehbî Efendi Divanı'nda Sâkî ve Sâkînin Görüntü Düzeyleri

Hasan EKİCİ¹

Metin AYDIN²

Özet

Klasik Türk şiirinde kadeh sunması ile öne çıkan sâkî, eğlence meclislerinin en önemli kişisidir. Meclisler, çeşitli mekânlarda kurulan eğlence ortamlarıdır. Bu eğlence meclisleri, evlerde, meyhanelerde, saraylarda, sahalarda tertip edilirdi. Eğlence etkinliklerinde içki dışında sâzendeler, gazelhânlar, rakkaseler ve çeşitli musikî unsurlar bulunurdu. Ayrıca meclisi renklendiren mumlar, buhurdanlıklar ve tütsüler gibi unsurlar da dikkat çekiciydi. Sünbülzâde Vehbî Efendi divanında eğlence meclislerinin aktörü olan sâkînin çeşitli görüntü düzeyleriyle karşılaşılmaktadır. Sâkî mecliste içki sunan özelliği yanında sevgili anlamında da kullanılır. Ayrıca sâkî meclis düzenini sağlar, âşıklara neşe ve huzur verme görevini icra eder.

Bu çalışmamızda, III. Selim döneminin Sultanu'ş-Şu'arası (şairler sultanı) unvanıyla anılan XVIII. yüzyıl şairlerinden Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin divanında geçen "sâkî" tipi üzerinde durulmuştur. Meclisin baş aktörü olan sâkî, çeşitli yönleriyle tanıtılmıştır. Bu bağlamda sâkînin güzellik unsurları, görevleri ve sâkiye benzetilen unsurlar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sünbülzâde Vehbî Efendi, meclis, sâkî, kadeh, mey.

Saki and His Visual Levels in The Divan of Sünbülzâde Vehbî Efendi

Abstract

The saki primarily known with the meaning of offering wineglass and liquor in classical Turkish poem is the most important element of the recreation world. Convocations are recreation atmospheres which are set up in variant places. These entertainment convocations were held in houses, bars, palaces and deserts. In the recreation activities, there were musician, gazelhan, dancer and several musical elements apart from drink. Also the elements such as candles, cencers and incensory were attractive in these convocations. The actor in recreation convocations in Sünbülzade Vehbi Efendi's divan –saki- can be come up with several visual levels. Saki can be used in the meaning of the beloved in addition to his rule of offering liquor in the convocation. He organizes the convocation and gives recreation and peace to the lovers.

In this study, "saki" type in the Divan of 18th century-poet Sünbülzade Vehbi Efendi's named as Sultanu'ş-Şu'ara (the sultan of the poets) was examined. The saki who is the main actor of convocation was introduced in various perspectives. In this sense, information about beauty factors of saki, his functions and factors resembled to saki was given.

Key Words: Sünbülzade Vehbi Efendi, convocation, saki, wineglass, wine.

¹ Dr., Öğretmen, Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı, hasanekici0202@gmail.com.

² Doktora Öğrencisi, Öğretmen. aydin_metin@msn.com.



GİRİŞ

*Bezmi ey sâkî yine pür-tumturak etmez misin
İş ayaga düştü sen teşmîr-i sâk etmez misin (Vehbî)*

Sâkî, Arapça kökenli bir kelimedir. Bu kelimenin kökü “es-sakâ” ve “et-teskiye”dir“ (Karahan 1980:117). Kelime anlamı olarak bezm-i işrette (eğlence meclisi) içilen şarap vesaireyi kadehlere döküp dağıtan adam, kadeh sunan (Sami, 2009:700) anlamları yanında insan ruhuna Allâh sevgisi, Allâh nuru saçan kimse gibi anlamlar da kazanmıştır (Devellioğlu, 1997: 915). Bunun dışında bağlama göre aşk ve muhabbet şarabını âşıklara vererek onları fânileştiren Allâh anlamına da gelir (Karaismailoğlu, 1991: 6). Sâkî bazen mutrib olarak da görev yapar.

Bezmin düzenleyicisi olan sâkî, gerçek anlamıyla ele alındığında kaynaklara göre, genel olarak güzelliği, çekiciliği ve gençliğiyle gönüllere huzur ve neşe veren özellikleriyle ön plana çıkar (Ekici, 2017: 59). Sâkîye ait diğer fiziksel özellikler şu şekilde ifade edilebilir:

Alınlarında kâkül, şakaklarında zülûf, favori değil, uçları kıvr kıvr zülûf, başlarında kırmızı fes, festen siyah bir kaytanla omuz üzerine sarkıtılmış, düşürülmüş mavi bir top püskül, sırtlarında göğsü mutlaka açık ve kolları mutlaka sıvanmış beyaz gömlek, üstünde de önü çapraz kavuşur ipek veya sırma işlemeli kolsuz bir yelek, ‘fermene’ belde siyah kuşak, onun altında kara bezden şalvar, bol ve uzun ağı, yerde sürünecek kadar uzun ve yürürken iki yana nümâyîşle sallanacak kadar bol ağı şalvar, paçalar geniş ve ayak bilekleri üstünde, hizmette ayakları mutlaka çıplak ve çıplak ayaklarında mutlaka takunya bulunurdu. (Koçu 2002: 38).

Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin şiirlerine bakıldığında sâkînin aktif olarak rol aldığı mekân (meyhane) ile ilgili unsurların sıkça kullanıldığı görülmektedir. Sözü edilen bu unsurlar şunlardır: Meyhane, bezm, pîr-i mugân, muğbeçe, dilber, mutrib, çengi, ney, saz, şem' (mum), mey (bâde, bâde-i gülfâm, bintü'l-ineb, duhter-i rez, müselles, sabuh, rahik, şarap), câm (kadeh, âb-gîne, peymâne, sâgar, sebû, sürâhî), dürd (tortu), nukl (meze), biryân kebabı, hum (küp), kabak (Kılıç, 2016: 399-411).

Klasik Türk edebiyatında manzum ve mensur sâkîleri anlatan çok sayıda eser yazılmıştır. Bu eserler daha çok “sâkî-nâme” olarak adlandırılmıştır. Sâkî-nâmelerin tarihî gelişimine bakıldığında Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında bu tür hakkında birçok çalışma yapılmıştır.³

XVIII. yüzyılın en önemli şairlerinden biri olan Sünbülzâde Vehbî Efendi, yaşadığı yüzyılda Sultanu'ş-Şu'ara (şairler sultanı) unvanıyla anılmıştır. Osmanlı devletinin siyasî, iktisadî ve sosyal hayatta gerilemeye başladığı bu dönemde sanat, kültür ve edebiyatta önceki yüzyılların olgunluk etkileri devam etmektedir. XVIII. yüzyılın renkli simalarından olan Sünbülzâde Vehbî Efendi, III. Selim döneminin gözde şairidir. Şiirlerinde Vehbî mahlasını kullanan Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin sanat anlayışı hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir⁴:

Divan'ında Arapça şiirleri, Farsça *Divançe*'si ve Türkçe şiirleri bulunan şair, bu dillerde şiir söyleyebilecek derecede her üç dile de hâkimdir. Hatta Arapça ve Farsçaya olan vukufiyeti bu dillerin manzum sözlüğünü yazabilecek derecede ileridir. Bu eserlerinin dışında manzum hikâyeciliğin tipik örneklerinden olan *Şevk-engîz* mesnevisi ve nasihat-nâme türünde yazdığı *Lutfiyye* mesnevisiyle bu alanlarda da varlığını ortaya koyan şair münşeât ve hezeliyatlarıyla da adından söz ettirmiştir. Kaynaklarda genel olarak onun şiirlerinin lirizmden yoksun ve kuru olduğu değerlendirilmekle beraber kolay söyleyebilen bir şair olduğu herkesçe kabul edilmektedir.

³ Sâkî-nâme ile ilgili çalışmalar için bk. Mehmet Arslan (2003). *Aynî Sâkî-nâme*. Kitabevi Yay. İstanbul s. 33-46.

⁴ Sünbülzâde Vehbî için daha ayrıntılı bilgiler için bk. “Ahmet Yenikale, Sünbülzâde Vehbî, *Divan*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kahramanmaraş, 2012 [E-Kitap].”



Osmanlı Müelliflerinde "Şiiri ilim kuvvetiyle söylenilmiş olduğundan o kadar güzel olmamakla beraber mevzun söz söylemek hususunda Osmanlı şairlerinin birincilerinden addolunur." (Bursalı Mehmed Tâhir, 1338: II, 236) denilerek bu genel kanaate tercüman olunmuştur (Yenikale, 2012: 21).

Yukarıdaki bilgilerde de değinildiği gibi Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin *Divan*, *Lutfiyye*, *Tuhfe-i Vehbî*, *Nuhbe-i Vehbî*, *Şevk-engîz* ve *Münşeât* adlı eserleri vardır.

Sünbülzâde Vehbî Efendi divanın tertip özellikleri şu şekilde gösterilebilir (Yenikale, 2012) :

Tablo 1. Divanın Tertip Özellikleri

Sıra No	Nazım Şekli	Sayısı
1	Kaside	52
2	Mesnevî	9
3	Tahmis	2
4	Muhammes	8
5	Terkîb-i Bend	1
6	Kıt'a	41
7	Nazım	2
8	Gazel	271
9	Müstezat	1
10	Rubâî	18
11	Müfred	32

Sünbülzâde Vehbî Efendi divanındaki (Yenikale, 2012) nazım şekillerine bakıldığında sâkî kavramı 54 yerde geçmektedir.

Tablo 2. Sâkî Kavramının Kullanımı

	Kaside	Tahmis	Gazel	Rûbai	Müfred	Toplam
Sâkî	6	1	45	1	1	54

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere kasideler bölümünde 6 yerde geçen sâkî kelimesi, tahmis bölümünde 1 yerde, gazeller bölümünde 45 yerde ve 1 defa da müfred beyitte geçmektedir. Beyitlerdeki sâkî kavramının anlamlarına ve işlevine bakıldığında sâkînin güzellik unsurları, bezmdeki görevleri, âşıkların sevgiliden beklentileri, sâkînin meclisteki âşıklara huzur ve neşe verici özellikleri gibi farklı görüntü düzeyleri ile karşılaşılmaktadır. Bu açıklamalardan sonra beyitlerdeki anlam özelliklerinden hareketle aşağıdaki bölümlerde sâkîye ait güzellik unsurları ve özellikleri, sâkîye benzetilen unsurlar, sâkînin görevleri, bezmin arzu edileni/sevgilisi olan sâkî, meclisin sonu ve sâkî hakkında bilgi verilecektir.

1. SÂKİYE AİT GÖRÜNTÜ DÜZEYLERİ

Sünbülzâde Vehbî Efendi divanındaki görüntü düzeylerine bakıldığında sâkînin güzellik unsurları olarak, dudağı, yüzü, kınalı parmağı, sarhoş edici gözü, parlak sinesi ve yanağı ile ilgili fizikî özelliklerle karşılaşılmaktadır. Sâkîye ait güzellik unsurları şu şekilde sıralanabilir:

1.1. Dudak

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin dudağı ile şarap arasında benzerlikler kurulur. Sevgilinin dudağına kavuşma arzusu âşğın daima gönlünde bulunmaktadır. Âşık sürekli bunun hayali ile yaşar (Kılıç, 2016: 403). Sünbülzâde Vehbî divanında da sâkî bu fizikî özelliğiyle ele alınmıştır. Sevgilinin dudağı hem şarap gibi kırmızı hem de sarhoş edicidir ve bu durum sürekli olarak âşğın aklını başından alır. Sevgilinin can bahşeden dudağı âşıklar için tatlı bir içecek gibidir.

Olur her bûsesi senbûbe-i hân-ı neşât ammâ

Leb-i cân-bahş-ı sâkî mey-keşe nukl-i revânîdir (G. 49/4)

Aşk derdinden sarhoş olanlar dolu kadeh istemez çünkü âşıklar, meclis sâkîsinin kırmızı renkli dudağı ile sarhoş olmuştur.

Câm-ı leb-rîz istemez sahbâ-keşân-ı derd-i 'aşk
Sâkî-i bezmin lebinden mest olur mey-hâresi (G. 255/4)

1.2. Gül Yüzlü

Sünbülzâde Vehbî Efendi divanında sevgili gibi değer gören sâkînin yüzü, güzelliğinden hareketle güle benzetilir ve beğenilen fiziksel unsurların başında sayılır. Sâkî gül yüzlüdür ve meclise gelen âşıkları mutlu eder. Gül yüzlü sâkînin ateş gibi parlayan yüzünün kadehe yansımaları sonucu kadeh Hurşid'in kadehine döner.

Aks-i rûy-ı âteşin-i sâkî-i gül-çehreden
Kâse-i hurşide döndü bezm-i 'ayşın sâgarı (K. 23/66)

Âşıklar bahar mevsimi geldiği zaman daha önceden verilmiş olan sözlerini, yeminlerini bozarak gül yanaklı sâkî elinden içki içerler.

Şikest etmiş bahâr oldukda câm-ı ahd ü peymânı
Getir ey sâkî-i gül-ruh yine Vehbî'ye peymâne (G. 221/5)

1.3. Kınalı Parmak

Sâkînin güzellik unsurlarından biri de parmaklarının kınalı olmasıdır. Âşıklar için içki meclisinde sâkînin kınalı elini öpmek, kırmızı renkli içki ve yanındaki mezeden tatmak mesabesindedir. Bu durumda mezeye ihtiyaç yoktur.

Elin öpdürse sâkî bezm-i meyde nukle hâcet yok
Nedir 'unnâbdan farkı o engüşt-i muhannânın (G. 162/6)

1.4. Mestane Gözlü

Mestane, sarhoşa yakışacak şekilde sarhoşça anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2011: 729). Sâkînin mestane gözleri âşıkları kendinden geçirerek onları sarhoş eder. Âşıklar için mutluluk meyhanede bulunmaktadır ve âşıkların gözleri mestane olmuş sâkîyi arar.

Var ise safâ gûşe-i meyhânede kaldı

Ferhunde sadâ na're-i mestânede kaldı
Tarf-ı nigeihin seyr edeli gayrıya bakmam
Sâkî gözüm ol dîde-i mestânede kaldı (R. 11)

1.5. Parlak göğüslü

Sâkînin sinesi parlaklık yönünden gümüş gibidir. Sâkînin gönlünün ışığı ve kadehinin parlaklığı âşıkların karanlık gecelerinde meclisi aydınlatan ışıktır.

Şeb-i târ-ı gamın mehtâb u şem'-i meclis-efrûzu
Ziyâsı sîne-i sâkî fürûg-ı ahter-i mînâ (G. 6/2)

1.6. Sürme

Edebî geleneğimizde ve kültürümüzde şifalı olduğu kabul edilen sürme, sâkî elinden olduğu takdirde âşıkların gözleri için parlaklık kaynağıdır. Sâkînin cevherli sürmesi âşıkların gözlerine parlaklık kaynağıdır.

Süvâr-ı hâme-i kuhlü'l-cevâhir-i sâkî
Cilâ-yı 'aşk u garâm-ı nigâhım olmuşdur (G. 92/11)

1.7. Yanak

Sâkînin övülen fiziksel unsurlarından biri de onun parlayan yanaklarıdır. Sâkînin yanakları laleye benzetilir. Ayrıca şarabın yansıyan kırmızılığı ile de renk yönünden bağlantı kurulur. Sâkînin yüzüne duyulan hayranlıktan dolayı şarabın kabarcıkları coşmaktadır.

Sanma kim bîhûdedir cûş-ı habâb-ı bâdeyi
'Ârız-ı sâkiye sad-çeşm ile hayrândır kadeh (G. 37/3)

Gül yanaklı sâkî elinden içilen içki aksakallı rintlere neşe, sağlık vermektedir.

'Âfiyet olsun o gûne aksakallı rinde kim
Sâkî-i gül-ruh elinden bâde-i hamrâ içer (G. 93/3)

2. KİŞİLİK ÖZELLİĞİ

Klasik Türk şiirinde sâkî genellikle olumlu kişilik özellikleriyle ön plana çıkar. Sâkî, meclis kurallarını bilen ve uygulatan kişidir. Meclise huzur ve neşe veren ve herkesin gönlünü yapan sâkî, bazen de âşıkların gözünde davranışları nedeniyle olumsuz özelliklerle anılır.

2.1. Sözünde Durmayan

Sâkînin âşıklar açısından olumsuz özelliklerinden biri de sözünde durmayışıdır. Sâkî tövbesini bozarsa eğer onun sözünde durduğu söylenemez.

Sâkî ayagın tevbe-şikenlikde basarsa
Va'llâhi denilmez ki sebât-ı kademim var (G. 89/4)

3. Sâkîye Benzetilen Unsurlar

Sünbülzâde Vehbî Efendi divanında ayrılık, baht, devr (devrân, felek), kâfir, mest kavramlar sâkîye benzetilir. Devr, devrân ve felek kavramları ile beraber anılan sâkî, olumsuz nitelikler yüklenmiştir.

3.1. Baht

Sünbülzâde Vehbî Efendi sâkî kavramını baht olarak da şiirinde kullanmıştır. Güneş baht sâkîsinin mecisinde altın renkli bir kadeh iken ay da sâkînin cömertlik mekanında gümüş renkli bir kaptır.

Teşnedir feyyâze-i ihsânına gerdûn-ı dîn
Anı da leb-rîz ederdî olmasaydı ser-nigûn
Böyle rûz u şeb olurlar hizmetinde rû-nümûn
"Meh sıtabl-ı râyız-i cûdunda satl-ı nukre-gûn
Mihr bezm-i sâkî-i bahtında câm-ı zer-nişân" (T. 44/33)

3.2. Devr

Sürekli olarak şikâyet edilen ve âşıkların diledikleri istikamette olmayan felek gibi sâkî de, âşıkları üzerek rakiplere yakınlık gösterir. Zamanın sâkîsi kötü tabiatlı rakibe erguvan renkli şarabı sunarken âşıkları da gönül kanına kandırır

Sâkî-i devr ider beni sır-âb-ı hûn-ı dil
Nâdân-ı tîre-tab'a mey-i ergavân verir (K. 70/61)

3.3. Kâfir

Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin şiirlerinde sevgili gibi düşünülen sâkînin olumsuz vasıflarının başında kâfir gibi acımasız oluşu gelir.

Dik başlı sâkînin öyle bir duruşu var ki, onun perçemi üstüne herhangi bir fes gerekmez.

Sâkîde ser-keşân-ı açıkbaş edâsı var
Ol tabla perçem üstüne kâfir fes istemez (G. 101/2)

Kâfir gibi acımasız olan sâkînin yanağının ışığı ve şarabın parlaklığı meclise renklilik katarak orayı aydınlatır.

Tâb-ı meyden 'âriz-i sâkî-i kâfir mâcerâ
Çehre-i îmân-ı Vehbî gibi rengîn olmada (G. 225/7)

3.4. Mest

Sâkî her ne kadar âşıkların aklını başından alıp onları sarhoş etse de kendisi de mecliste mest halde bulunur.

Mest olmuş sâkî meclise kadehle gelince bu durumu gören âşıklar tövbelerini bozarlar.

Pây-ı sebât-ı tevbemi lagzîde eyledi
Sâkî-i mest bezme gelince ayak ayak (G. 155/4)

Klasik Türk şiirinde adı geçen mezelerden biri de biryân kebabıdır. Âşığın gönlü devamlı olarak acı çektiği için, kan ağladığı için kebab olarak hayal edilmiştir (Bahadır, 2013: 205). Âşığın gamlı gönlünün huzur bulması meyhâneye varıp mest olmuş sâkî ile kebab sofrasına oturmasına bağlıdır.

Kendini ey dil varıp meyhânede bir yana çek
Sâkî-i mestin elin tut sofrâ-i biryâna çek (G. 161/1)

Kabak, meclislerde içki konulan kap türlerinden biridir. Meyhanede tezgâhın arkasında duvarda oymalı raflar bulunurdu. Bu raflara şarap ve rakı imbikleri dizilirdi (Kılıç, 2016: 410). Mecliste sâkî, rintleri sarhoş eden içkinin konulduğu kabak testisini dizinin dibinden ayırmaz.

Rindânı patladan bu degil mi kabaklanıp
Sâkî dizinden etmedi ol kec-edâ kedû (G. 212/2)

4. SÂKÎNİN GÖREVLERİ

Meclisin en önemli unsurlarından biri olan sâkînin birçok görevi vardır. Bu bölümde Sünbülzâde Vehbî Efendi Divanı'ndaki şiirlerden hareketle sâkînin mecliste yapmakla yükümlü olduğu görevler sıralanmıştır.

4.1. Ayak/Kadeh Sunar

Sâkînin belirleyici özelliklerinin başında şüphesiz mecliste içki sunması gelir. Sâkî, âşk derdine müptela olanların ilgi odağı olarak sürekli göz önündedir. Sünbülzâde Vehbî'nin divanında da sâkînin bu vasfı çokça zikredilmiştir.

Zâhidin sunacağı kadeh kırılacağından, âşıklar, sâkîden bir iki kadeh feda etmelerini isterler.

Zâhidin verdiği peymâne şikest-âver olup
Sâkiyâ eyle bize bir iki peymâne fedâ (G. 12/8)

Sâkî elinde kadehi ile mest olmuş şekilde meclise gelince âşıklar da ayağına-kadehe yüzlerini sürerek sarhoş olurlar.

Sâkî gelince meclise sâgar-be-dest mest
Sürdüm ayagına yüzümü ben de mest mest (G. 23/1)

Aşk şarabının kadehiyle sarhoş olmak isteyen âşıklar, sâkînin elinde içki kadehiyle meclise gelmesini beklerler. Bu şekilde, sevgili âşıklarının halini daha iyi anlayacaktır.

Peymâne-be-kef sâkî bu bezme ayagın bas
Câm-ı mey-i 'aşkınla mestâneligim gel gör (G. 74/4)

Âşıklar, meyhane kapısı önünde uzunca bekleyerek sâkînin ayağı/kadehi altında şevk ile durmaktadırlar.

Çokdan ayagın altına şevk ile döşendik
Sâkî der-i meyhânede bir eski hasiriz (G. 103/5)

Sâkî, mecliste sürekli olarak yılanmış içki sunup âşıkların neşelerini tazeler.

Köhne şarâb ver bana tâze-be-tâze nev-be-nev
Tâzele keyfi sâkiyâ tâze-be-tâze nev-be-nev (G. 214/1)

4.2. Gamdan Azat Eder

Sâkînin içki sunması, âşıkların gönüllerinin mamur olması ve kederden uzaklaşmaları demektir. Âşıklar sâkîden ve içki meclisinden uzaklaştıkça gönülleri gamlanır ve aşk derdinin verdiği elemelerin tesirinde kalırlar. Sâkî iyi işler yapmak hususunda öyle ustadır ki bir kadehle virane gönülleri mamur eyler.

Bir kadehle yaptı sâkî bu dil-i vîrâneyi
Böyle ter-dest-i mürüvveddir bizim mi'mârımız (K. 52/2)

Âşıklar, zamanın gam ordularının gönüllerine hücum etmesi karşısında, sâkîden kuvvet verici şarap ile onlara yardım etmelerini umarlar.

Hücûm etdi derûnum hısnına ceş-i gam-ı devrân
Mey-i pür-zûr ile sâkî pey-â-pey turma imdâd et (G. 26/5)

Kederin vermiş olduğu sarhoşluk, âşıkları mutluluk veren sâkînin kadehine muhtaç etmektedir.

Mahmûrî-i gam etdi bizi sâgara muhtâc
Olduk yine sâkî-i neşât-âvere muhtâc (G. 32/1)

Önceki geceden içilen içkinin sarhoşluğunun devam etmesi ve keyfin sürmesi için sâkî sabah vakti mahmurluğu giderici kadeh sunmaktadır.

Mey-i dûşîne bizi etdi humâr-âlûde
Sâkiyâ tâzelesin keyfimizi câm-ı sabuh (G. 38/4)

Âşıklar, sâkî ve çalgıcılar ile nağmeler terennüm etmektedirler. Onların sevgili ile içki içmekten başka ne derdim olabilir ki?

Hem sâkî vü hem mutrib-i rengîn negamım var
Mahbûb ile mey içmeden özge ne gamım var (G. 89/1)

Sâkîler düşkünleri ayaklandırmaya çalışarak himmette bulunurlar. Bu sebeple ellerinden mutluluk veren dolu kadeh eksik olmaz.

Ayaklandırmaya himmet eder düşdükçe sâkîler
O rindin kim elinden câm-ı leb-rîz-i safâ düşmez (G. 99/5)

Sâkî rintler meclisine gelerek içkinin kuvvetli coşkunluğu sayesinde gam askerlerini yok eder. Gönülden gamı giderir.

Sâkî yetişip meclis-i rindâna kadem bas
Cûş-ı mey-i pür-zûrun ile leşker-i gam bas (G. 128/1)

Kederlerden dolayı âşıklar mahvolmadan önce sâkî, bezme gelir ve onlara içki sunar.

Gel bezme helâk eylemeden gam bizi ey mey
Sâkî yine cân tâzelesin al ele mey mey (G. 243/1)

Felek, rintlere meşreplerince mutlu olmaları için, onların eline kadeh aldırarak yüzlerini meclisin sâkîsine çevirir.

Tutup câm-ı hilâli elde döndü sâkî-i bezme
Felek rindâna gösterdi yine meşrebce devrânı(K. 21/3)

4.3. Meclis Düzenini Sağlar

Âşıkların kederden kurtulmak için uğradıkları meclisin, şüphesiz ki kendi içerisinde birtakım kuralları vardır. Bu kuralların uygulanması görevi de sâkînin sorumluluğundadır. Sâkî gönül ehli olanların mecliste kederden uzaklaşmaları için sürekli kadeh sunarken, meclisin düzenini bozabilecek ham kişileri ise oradan uzaklaştırır.

Eğlence meclislerine şeyh alınmaz. Ham sofuların rintler meclisine girmesini sâkî engeller, gerekirse dayak basar ve onları meclisten uzaklaştırır.

Girmesin meclis-i rindâna tayak bas sâkî
Karıya şeyh dineldikçe 'asâsın kakarak (G. 156/4)

İşret meclisinin tekrardan gösterişli hale gelmesi için sâkî çaba göstermelidir.

Bezmi ey sâkî yine pür-tumturak etmez misin
İş ayaga düşdü sen teşmîr-i sâk etmez misin (G. 202/1)

5. BEZMİN ARZU EDİLENİ/SEVGİLİSİ OLAN SÂKÎ

Âşıklar her ne kadar meclise kederden kurtulmak, mutlu olmak için geliyorlarsa da bu durumun sâkînin sunduğu kadeh ile gerçekleşmesini arzu ederler çünkü meclisin sevgilisi sâkîdir. Arzu edilen, sâkînin kendilerini mutlu etmesidir.

Sarhoşluktan dolayı sâkînin sürçerek yıkılması ve kadeh ile testinin kırılması âşıklara ferahlık vermektedir.

Sâkî yıkılıp câm u sebû oldu şikeste
Geldi bana bu lagziş-i mestâne müferrih (G. 36/2)

Âşık her ne kadar cefa çekse de sâkîye kavuşmayı arzular.

İşkeste olursam da düşüp seng-i cefâyâ
Sâgar gibi sâkî ile fem-der-fem olaydım (G. 195/2)

Âşıklar, işveli sâkî sarhoş olduğu zaman elindeki kadehi almak için onu ayağından tutarlar.

Mest iken belki ayagın alırsız meşrebçe
Sâkî-i 'işve-nümâyı turalım sâkından (G. 199/2)

Âşıklar gönül açıcı bir aynayı andıran kadeh ve sâkî ile mehtap sefası yapmayı dilerler.

Peymâne-be-kef âyine-i sîne-küşâda
Sâkî edelim bir gece mehtâb safâsın (G. 204/7)

6. MECLİSİN SONU VE SÂKÎ

Osmanlı toplumunda eğlence meclisi etkinlikleri havanın kararmasıyla başlar ve sabah güneşin doğuşuna kadar devam ederdi. Meclisler, geceleri düzenlendiğinden mumlar ve kandiller yardımıyla ışılandırma yapılırdı (Bahadır 2013: 181). Sünbülzâde Vehbî Efendi divanına bakıldığında âşıklar için sâkî, mey, ney gibi eğlence unsurlarının olmaması üzüntü kaynağıdır. Âşık için meclis ortamı sona erince eğlence vasıtası olarak sadece çirkin suratlı zahide çatma kalır.

Kalmadı şimdi sâkî vü ney ü mey
Zâhid-i bed-likâdır eğlencem (G. 192/6)

7. SÂKİYE SESLENİLEN BEYİTLER

Sünbülzâde Vehbî divanı içerisinde belirgin olarak herhangi bir başlık ile sınıflandıramayacağımız doğrudan sâkîye seslenen beyitler mevcuttur.

Rintlerin başlarında tacı olsa bu duruma şaşılmaz. İçki meclisindeki kadeh Cem'i hatırlatan bir armağandır.

Rindânın olsa tâc-ı seri nola sâkiyâ
Sâgar ki bezm-i 'işrete Cem ber-güzâridir (G. 78/4)

Süheyl yıldızının özellikle Yemen bölgesinde bulunan "akik" taşlarına kırmızı rengini verdiği inanişmektedir. Beyitlerde Miraç hadisesine atfen kullanıldığı gibi, parlaklığı, Yemen münasebeti ve değerli taşlar üzerindeki tesirleri açısından da kullanılmıştır (Gülüm, 2014: 527).

Nedir ol reng-i 'akîki bu Süheylî kadehin
Sâkiyâ cevher-i mey yohsa Yemen'den mi gelir (G. 85/4)

Ey sâkî bezme mutluluk Cem'in kadehinden, şaraptan gelir. Gönülden gamı gidererek mutluluk veren ise nağmelerdir.

Sâkiyâ bezme safâ sâgar-ı Cem'den gelmiş
Gam gidip sîneye bu şevk nagamdan gelmiş (G. 118/1)

Âşıklar meclise gönüllerindeki yara gibi kırmızı olan şarap ile gelirler.

Lâle-veş sâgar-be-kef geldim bu bezme sâkiyâ
Câm-ı gül-gûnum derûn-ı dâg-dârımdır benim (G. 188/2)

Ey sâkî, mecliste sürekli olarak içki sunup âşıkların neşelerini tazele.

Köhne şarâb ver bana tâze-be-tâze nev-be-nev
Tâzele keyfi sâkiyâ tâze-be-tâze nev-be-nev (G. 214/1)

SONUÇ

Sünbülzâde Vehbî Efendi, Klasik Türk şiirinin 18. yüzyıldaki "Sultanuş- Şu'arâsı (şairler sultanı)"dır. İşret meclisinin düzenleyicisi, sevgilisi olan sâkî, Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin şiirlerinde farklı görüntü düzeylerinde kullanılmıştır. Eğlence meclislerinin önde gelen aktörü olan sâkî, yüzü, yanağı, gözü, dudağı, gamdan azat ediciliğı, meclis ortamındaki işlevleri yönüyle ön plana çıkmıştır. Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin şiirlerinde sâkî, gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Klasik Türk edebiyatında tasavvufî anlamda, mürşit görevini icra eden sâkî, Sünbülzâde Vehbî divanında bu anlamıyla kullanılmamıştır. Sâkî, Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin şiirlerinde türlü benzetmelere ve tasavvurlara konu edilmiştir. Sâkî kavramının geçtiğı şiirler, görüntü düzeyleri yönünden sınıflandırıldığında şairin en fazla sâkînin güzellik unsurları ve meclisteki işlevleri üzerinde durduğu görülmektedir. Sâkî Sünbülzâde Vehbî Efendi divanındaki temel görevlerinin başında, aşk derdiyle gamlanan âşıkların kederlerini yok etmek, onları mutlu etmek gelir. Sâkî bu görevini sürekli olarak kadeh sunarak yerine getirir. Bu vasfının yanında meclisi aşk ehli olmayan ham kişilerden korur, onları meclisten uzaklaştırır. Sâkînin divandaki olumsuz özellikleri ise; rakiplere yakınlık göstermesi, acımasız olmasıdır. 18. yüzyılda yaşamış ve şiirleri genel olarak tasavvufî manadan uzak olan Sünbülzâde Vehbî Efendi'nin divanında kullanılan sâkî kavramı ve meclis ortamı, dönemin sosyal yaşantısı ve eğlence anlayışı hakkında ipuçları vermektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, Mehmet (2003). *Aynî, Sâkî-nâme*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Arslan, Mehmet (2012). *Sâkî-nâmeler*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Bahadır, Savaşkan Cem (2013). *Divan Edebiyatında Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Beyzâdeoğlu, Süreyya (1985). *Sünbül-zâde Vehbî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canım, Rıdvan (1998). *Türk Edebiyatında Sakî-nâmeler ve İşret-nâme*. Ankara: Akçağ Yay.

- Devellioğlu, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Ekici, Hasan (2017). "Bâkî Divanı'nda Sâkî Mefhumu". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. 3 (3): 55-76.
- Gülüm, Emrah (2014). "Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı'nda (Sünbülîstân) Kozmik Unsurların Kullanımı". *Turkish Studies*, 9(9), 519-546.
- İnalçık, Halil (2015). *Has-bağçede 'Ays u Tarab Nedimler Şairler Mutribler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Karahan, Abdülkadir (1980). *Sâkî-nâmeler, Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Karaismailoğlu, İsmail (1991). *İran Edebiyatında Sâkî-nâmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kılıç, Mehmet (2016). "Sünbülzâde Vehbî'nin Gazellerinde Meyhâne Ve Meyhâneye Ait Unsurlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 9 (43): 399-411.
- Koçu, R. Ekrem (2002). *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*. İstanbul: Doğan Yay.
- Kortantamer, Tunca (1983). "Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış," *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* (Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı) s. 81.
- Mermer Ahmet ve N. K. Keskin (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Onay, A. Talat (1995). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. İstanbul: MEB Yay.
- Pala, İskender(1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Sami, Şemsettin (2009). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Sünbülzade Vehbî, *Divan*, Haz: Ahmet Yenikale, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kahramanmaraş, 2012 [E-Kitap].
- Uludağ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- <http://lugatim.com/sâkî> [erişim tarihi: 30.11.2017]

